
FORNLEIFASKRÁNING Í KAMBALANDI, HVERAGERÐI



RITSTJÓRI: KRISTJANA VILHJÁLMSDÓTTIR

HÖFUNDAR EFNIS: ELÍN ÓSK HREIÐARSDÓTTIR, BIRNA LÁRUSDÓTTIR, KRISTJANA VILHJÁLMSDÓTTIR, ODDGEIR
ISAKSEN, RAGNHEIÐUR GLÓ GYLFADÓTTIR & UGGI ÆVARSSON

REYKJAVÍK 2025
FS1027-24341

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS SES



*Forsíðumynd er af leið ÁR-721:061, horft til ANA.
Myndina tók Ragnheiður Gló Gylfadóttir.*

Verkefnanúmer MÍ: 3395

©2025

FORNLEIFASTOFNUN ÍSLANDS

BRÆÐRABORGARSTÍG 9

101 REYKJAVÍK

SÍMI: 551 1033

NETFANG: fsi@fornleif.is

www.fornleif.is

Samantekt

Í þessari skýrslu er fjallað um fornleifar sem þekktar eru innan 19,1 ha deiliskipulagsreits í Kambalandi í Hveragerði. Skráningin var unnin að beiðni Hveragerðisbæjar. Í samræmi við ákvörðun Minjastofnunar Íslands var svæðið ekki þaulgengið í leit að minjum en þrjár þekktar leiðir voru mældar upp og eldri skráning þeirra endurskoðuð. Vettvangsvinna var unnin í desember 2024. Allar minjarnar þrjár voru metnar í stórhættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda.

Efnisorð: Fornleifaskráning, deiliskipulag, Hveragerði

Summary

This report discusses known archaeological sites within the limits of a detailed planning proposal at Kambaland in Hveragerði, covering a 19,1 ha area. The survey was commissioned by the Hveragerðisbær municipality. In accordance with the decision of Minjastofnun Íslands (The Cultural Heritage Agency of Iceland), the area was not extensively searched for archaeological sites but three known paths were surveyed. Fieldwork was carried out in December 2024. All three sites were considered to be at high risk due to the proposed construction.

Keywords: Archaeology, detailed planning, Hveragerði

Efnisyfirlit

I. Inngangur.....	1
II. Saga fornleifaskráningar og löggjöf	3
III. Aðferðir við fornleifaskráningu	5
IV. Fornleifaskrá.....	7
V. Samantekt um skráðar minjar.....	17
Heimildir	19
Viðauki I: Hnitaskrá ISN93.....	21
Viðauki II: Minjakort	23

I. Inngangur

Í lok árs 2024 fór Hveragerðisbær þess á leit við Fornleifastofnun Íslands ses að stofnunin tæki að sér skráningu fornleifa á deiliskipulagsreit í Kambalandi í Hveragerði. Áður hafði Fornleifastofnun Íslands unnið heimildaskráningu á afrétti Ölfushrepps 1998 og vettvangsskráningu við Hveragerði árið 2002¹ og var stuðst við þau gögn eftir þörfum. Einnig var höfð til hliðsjónar skýrsla Fornleifaverndar ríkisins frá 2008 um fornleifar á Hengilssvæðinu.²



Staðsetning skipulagssvæðis í Hveragerði. Loftmynd er frá Loftmyndum ehf. Á innfeldu korti er staðsetning úttektarsvæðisins sýnd á Íslandskorti.

Vettvangsrannsókn fór fram í desember 2024. Skipulagssvæðið er í heild um 19,1 ha. Svæðið tilheyrir í dag Hveragerði en var áður hluti af afrétti Ölfushrepps og eru fornleifar innan þess skráðar undir Ölfushreppi í skráningarkerfi Fornleifastofnunar Íslands, en það fylgir jarða og hreppaskipan í Jarðatali Johnsens frá 1847. Ekki var gerð krafa af hálfu Minjastofnunar Íslands um að svæðið yrði gengið í leit að óþekktum fornleifum, heldur

¹ Orri Vésteinsson 1998; Elín Ósk Hreiðarsdóttir 2002.

² Kristinn Magnússon 2008.

aðeins að þekktar fornleifar yrðu mældar upp. Úr fyrri skráningum á svæðinu voru þekktar þrjár leiðir innan svæðisins, og voru þær mældar upp með GPS tæki af gerðinni Trimble Geoexplorer 6000. Um vettvangsvinnu sá Ragnheiður Gló Gylfadóttir en um úrvinnslu gagna, skýrsluskrif og kortagerð sá Kristjana Vilhjálmsdóttir. Allar ljósmyndir í skýrslunni eru teknar af skrásetjurum en loftmyndir eru frá Loftmyndum ehf.

Uppbygging skýrslunnar er með þeim hætti að á eftir inngangskafla kemur yfirlit um fornleifaskráningu og löggjöf um minjavernd í landinu en í þriðja kafla er farið yfir skráningakerfi Fornleifastofnunar Íslands. Fjórði kaflinn er sjálf minjaskráin þar sem fjallað er um þær fornleifar sem skráðar voru og í fimmta og jafnframt síðasta kaflanum er samantekt um skráðar minjar. Aftast í skýrslu er heimildaskrá og viðaukar (hnitaská ISN93 og minjakort).

II. Saga fornleifaskráningar og löggjöf

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Nauðsynlegra upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförnum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 3. grein laga um menningarminjar (nr. 80, 2012), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum, [...] jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað [...]“. Er þessi fornleifakönnun í anda markmiða sem sett hafa verið með þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölpætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

- a. búsetulandslag, skráðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri, c. tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita, d. vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra, e. virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum, f. þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð, g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna

völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum, h. haugar, dysjar og aðrir grefrunarstaðir úr heiðn-um eða kristnum sið, i. skipsflök eða hlutar þeirra.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu. Umhverfis allar fornleifar er 15 m friðhelgað svæði en umhverfis friðlýstar fornleifar er 100 m friðhelgað svæði. Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Minjastofnunar Íslands.

III. Aðferðir við fornleifaskráningu

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (SP, RA o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin kennitala en það er þriggja stafa númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: RA-084:001). Séu fleiri en ein fornleif (minjaeining) á hverjum minjastað bætist við einingannúmer aftast í númeraröðinni (dæmi: RA-084:001_01). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari, búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir allar þær fornleifar sem fundust innan hvernar jarðar.

Númer jarðar í Jarðatali Johnsens

Númer fornleifar á tiltekinni jörð

Sérheiti

Tegund

Hlutverk

Sýslutákn

Hnattstaða í landshnitakerfi ISN93

SF-175-009

Sveinshlaða

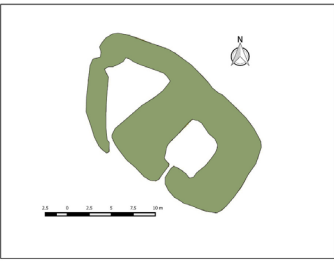
tóft

hlaða

E: 528751 N: 352323



Sveinshlaða 009, horft til norðurs



Ljósmynd af minjastað og uppmæling/teikning

Á túnakorti frá 1920 og bæjarteikningu danskra mælingamanna frá 1904 er sýnt útihús í túnjaðri um 210 m norðan við eldra bæjarstæði 001 og 80 m norðvestan við yngra bæjarstæði 003. Á þeim stað er stæðileg hlöðutóft sem nefnist Sveinshlaða og samtengt eða eldra mannvirki norðvestan við hana. Sveinshlaða er 16 m suðvestan við miðlínu Skaftártúnguvegar (208) þar sem fyrirhugaðar eru framkvæmdir og telst því í stórhættu vegna vegagerðar. Tóftin er í túnjaðri fast suðvestan við Skaftártúnguveg (208). Túnið er í allmiklum halla til suðvesturs. Heildarstærð tóftarinnar er 23x14 m og snýr hún norðvestur-suðaustur. Í suðausturhluta hennar er Sveinshlaða sem er 15x13 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er 5x6 m að innanmáli og snýr norðaustur-suðvestur. Hlaðan er niðurgráfin um 1 m og eru veggir hennar um 2 m á hæð innanmáls. Norðvestan við hlöðuna er annað hólfið eða annað mannvirki og er það torfhlaðið. Það er þríhyrningslaga og er 9x6 m að innanmáli, mjókkar til norðvesturs. Op virðist vera inn í það í suðurhorni. Veggir þess eru 0,3-0,4 m á hæð og 2-2,5 m á breidd en veggir hlöðunnar eru 4-5 m á breidd. Hólfir virðast vera samtengd en hlaðan er mun yngri að sjá en hólfið norðvestan við hana. Nokkur hólmyndun er undir norðvesturhluta tóftarinnar og ljóst að mannvirki hafa verið á þessum stað í langan tíma.

Hættumat: stórhætta, vegna vegagerðar
Heimildir: Túnakort 1920

Heimild sem vísað er í, nánari fiersla í heimildaskrá

Þetta sem stöðjar að fornleif

Dæmi um framsetningu á minjastað í skýrslum Fornleifastofnunar Íslands.

Í skránni fær hver minjastaður eina efnisgrein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar; auðkennisnúmer, sérheiti, tegund,

5

hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagaðblettur, sögustaður eða vað). Allir fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í landshnitakerfi (ISN93) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Uppmælingar voru gerðar á öllum sýnilegum minjastöðum með Trimble Geoexplorer 6000 og er möguleg skekkja mælinganna innan við 1 metri, allt niður í nokkra sentimetra.

Þar sem getur um „heimild um...” t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra fráviki.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir séu þær fyrir hendi en síðan er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Allir minjastaðir innan úttekarsvæðis töldust í stórhættu vegna framkvæmda.

Í síðustu línu er svo getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

Í skýrslunni eru aðeins birtar upplýsingar um þær minjar sem eru innan úttekarsvæðisins. Af þeim sökum er númeraröðin ekki samfelld í fornleifaskránni. Leiðirnar þrjár sem hér eru til umfjöllunar hafa allar verið skráðar oftar en einu sinni. Til hægðarauka fyrir lesendur hafa nýjustu viðbætur við lýsingu verið skálettraðar.

Skýringar á uppmælingum			
	Afmörkun skipulagssvæðis		Vegur
	Fornleif		Vegur af loftmynd
	Leið		

Allar uppmælingar sem gerðar voru í skráningunni eru skilgreindar m.t.t. til byggingarefnis eða eðlis minjanna og eru skýringar á þeim sýndar í lista hér fyrir ofan. Þessar skýringar gilda fyrir öll minjakort og myndir af uppmældum minjum í fornleifaskrá.

IV. Fornleifaskrá

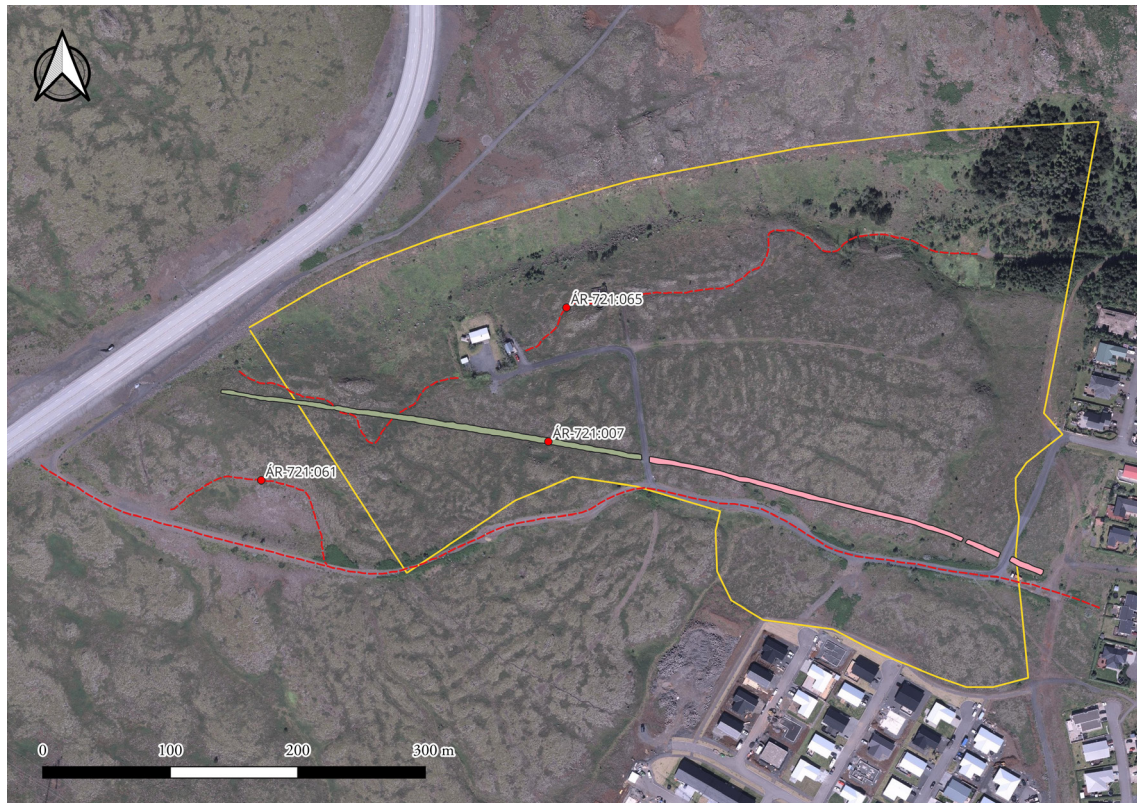
ÁR-721 Afréttur Ölfushrepps og Kolviðarhóll

Raufarberg ofan við Nóngil í Árstaðafalli var á mörkum Reykjalands og afréttar 1703 - SSÁ, 240.

Búskapur á Kolviðarhóli hófst um 1883. Jörðin fór endanlega í eyði 1965. SB III, 355.

1916: „Túnið er um 3,52 teigar, í góðri rækt, mjög harðlent, alt slétt. [...] Matjurtagarðar engir.“ Fasteignamat 1916-1918, 97.

„Búskapur var erfiður [á Kolviðarhóli] því að vetrarríki er þar mun lengra en annars staðar í Ölfusinu. Landið liggur um 300 m yfir sjó. Landið er þurrlendir vellir og grasbekkur í fjallshlíðum. Góð sumarbeit en oft snjópungt á vetrum.“ SB III, 355.



Skráðar fornleifar innan skipulagssvæðisins. Loftmynd er frá Loftmyndum ehf.

„Vegir hafa legið yfir Hellisheiði frá ómunatíð. Gata lá upp Kamba, yfir Hurðará og í stefnu á Gíga ofan við Hellisskarð. Í klöppum á þeirri leið eru víða djúpar götur, gengnar á liðnum öldum [065]. Síðar var lagður upphlaðinn vegur, kenndur við Eirík í Grjóta, sömu leið,“ segir í örnefnaskrá.

„Það mun hafa verið nálægt 1880-1881, að Eiríkur Ásmundsson í Grjóta [...] lagði steinilagðan veg um Kamba, yfir allar hæðir og lautir, svo að hann yrði þráðbeinn. Vegna brattans víðast hvar og þess, að ekkert var borið ofan í veg þennan, var hann sjaldan eða aldrei farinn, en sumarið 1894 var upphleypti vegurinn yfir Kamba lagður [061], og var hann krókóttur mjög og aðeins ætlaður gangandi mönnum og ríðandi, svo og vagnhestum,“ segir í Austantórum.

„Frá stóru vörðunni á Efra Skarði lá leiðin til austurs um greiðfært hraun. Þar má sjá götu, sem grjótið hefur verið týnt úr og beinan upphlaðinn veg, þann fyrsta sem lagður var á Hellisheiði. Sá vegur mun hafa verið lagður árið 1879 og kallaður Eiríksvegur. Kenndur við verkstjórnann, Eirík Ásmundsson frá Grjótá. Bílaslóðin sunnan fyrir Reykjafell liggur yfir gömlu götuna hjá litlum gíghól [...] Þá tekur við ósléttara hraun [austan Eystri Þrívarða 045], sunnan við apalhraunið. Þar er greinileg gata og hefur hún gróð grasi. Þegar nálgast austurbrúnina beygir hún til suðurs, vestan við Hurðarásinn, sem gamli bílvegurinn lá yfir. Síðan gegnum skarð sunnan á ásnum [...]. Síðan lá leiðin eftir vatnsfarvegi niður á Kambabrunina [...]. Síðan lá leiðin um sniðgötu niður Kambabrunina, skammt ofan við gamla þjóðveginn, sem bíllinn notaði. Greinileg gata liggur niður Kambabrekkuna, gróin grasi. Síðan lá leiðin um melinn, sunnan Hamarsins,“ segir í Útivist.

„Á alþingi 15. október árið 1875 voru sett lög um vegi [...] og í kjölfar þess var vegur lagður um Svínahraun á árunum 1877 og 1878 undir verkstjórn Eiríks Ásmundssonar frá Grjótá. Í reglugerð um veginn var sagt, að hann skyldi vera 10 feta breiður (3,13 m), upphlaðinn og púkkaður með grjóti; var það til þess að lestir gætu mætt á veginum. Vegurinn þótti, er fram liðu stundir, harður og ósléttur, enda erfitt að fá ofaníbúrd í hann. [...] Að undirstöðu til er þessi vegur Eiríks í Svínahrauni (suðvestur af Kolviðarhóli) sá sami og var þar þjóðvegur allt fram á áratuginn 1960-1970. Framhald þessa vegar lá upp um Hellisskarð fyrir ofan Kolviðarhól; þar er enn (1973) efst í skarðinu lítt hrunin hleðslan í vegköntunum. / Hellisskarðsvegur var ekki vagnfær, til þess var hann of brattur [...]. Næst á dagskrá á Suðurlandsvegi var að leggja Kamba- og Hellisheiðarveg. Eiríkur frá Grjótá tók þá vegagerð að sér og gefur þann veg enn að líta ef vel er skoðað í Kömbum. Er skemmst frá því verki að segja, að Kambavegur var lagður 1879 og var svo brattur að hann þótti lítt nothæfur og var ekki mikið farinn þau 15 ár sem liðu, þar til næst var lagður vegur um Kamba. 1880 hélt Eiríkur áfram vegarlagningu og lagði nú veginn vestur yfir eystri hluta Hellisheiðar; allt til þess er kom á helluhraunið sem var

greiðfærara. Lengd þess vegar var um 4-5 km og var hann þráðbeinn og allvel gerður og er enn vel sýnilegur [...]. Kunnáttuleysi í vegagerð og vantrú á notkun og framtíð vagna olli því, að vegirnir voru lagðir á þann hátt, að þeir útilokuðu þann möguleika að menn hæfu vagnferðir eftir þeim [...]. Til þess var brattinn í Hellisskarði og Kömbunum of mikill og einnig vantaði akfæran veg frá Reykjavík upp að Svínahrauni. Við þetta ástand sat að mestu fram yfir 1890,“ segir í Landnámi Ingólfs 2.

Lýsing á þeim hluta leiðarinnar sem liggur um Svínahraun er í greininni „Fyrsta vegagerðin frá Reykjavík að Kolviðarhóli,“ eftir Jón Svanþórsson: „Vegurinn hefur legið upp á suðurenda Vatnaöldu (Ölduhorns) og síðan undir nýrri Suðurlandsvegi fram hjá vörðunni á Ölduhorninu. Upp á Efri/Efstu-Bolaöldu hefur vegurinn legið í boga til suðurs upp á ölduna til að draga úr bratta. Rétt sunnar á brún öldunnar eru varða og gamli reiðvegurinn. Norðan vegarins er hlaðið ræsi, töluvert mannvirki. Næst er mýrarfláki sunnan vegar sem Skollarófur/Skollatour heita. Þaðan liggur Svínahraunsvegurinn um slétta hraunhelli Leitahrauns og upp á hraunbrún Svínahrauns (N64°03.325' W021°30.520') og síðan hjá vörðu (N64°03.330' W021°30.461').

Rudd leið er um hraunið hjá vörðu (N64°03.358' W21°30.252'). Þetta er fyrsti vegurinn sem ruddur var um Svínahraun. Skammt þar sunnar er lág hleðsla og vegvísir (N64°03.360' W021°30.169'). Suðvestan við Suðurlandsveg á móts við Litlu-kaffistofuna er hraunhryggur. Í gegnum hann hefur verið rudd mjó gata sem stefnir vestur fyrir Litlu-kaffistofuna. Þetta er gamla gatan (hestagata) sem farin var áður en fyrrnefnda gatan var rudd. Leiðin um Svínahraun þótti vond. Hún varð foræðis blaut í bleytutíð og hörð í þurrkum. Því var það fagnaðarefni þegar ráðist var í að gera veg um hraunið 1876 sem átti að vera 10 feta breiður svo lestir gætu mæst á veginum. Sú vegagerð hefur að mestu falist í því að ryðja braut í gegnum hraunhryggi og fylla í lægðir. Enn sést gatan sem stefnir norðaustur um slétt hraun austan við Litlu-kaffistofuna að vörðu (N64°03.491' W021°29.707') þar sem komið er aftur í ruddu götuna og henni fylgt tæpa tvo kílómetra en þá fer hraunið að verða sléttara. Leiðin ermörkuð með vörðum tæpa sex kílómetra austur af brún Svínahrauns um mikinn ruðning í hraunbrúninni (N64 02.743' W021 25.102'). Þaðan er haldið um Bolavelli/Hvannavelli að Kolviðarhóli. Önnur vörðuröð er nær Brunanum og gata þar við og er hraunið mikið sléttara þar .

Norðan Litlu-kaffistofunar er rafmagnsgirðing um beitarhólf. Girðingin liggur frá Fóelluvötnum norðan Suðurlandsvegar og liggur síðan með Gamla Suðurlandsveginum. Á korti herforingjaráðsins danska frá 1909 er Suðurlandsvegurinn sýndur upp öldurnar og þaðan að Kolviðarhóli eins og hann er sýnilegur í dag. Nú er ofaníbúðurinn farinn að fjúka af veginum norðan við Litlu kaffistofuna og sést þar í kantsteina og púkk. Um 1,5 km.

(N64°03.652' W021°28.246') frá Litlu-kaffistofunni sést upp hlaðin vegbútur sem lagður hefur verið í sveig norður fyrir hraunhól sem við síðari vegagerð hefur verið brotinn niður í vegstæðinu.“

Vegurinn var færður suður fyrir Reykjafell á svipaðar slóðir og hann er enn í dag 1894-95 sbr. 061.

Eiríksvegur sést greinilega víða og hefur verið skráður á vettvangi á þremur svæðum. Hann var skráður af Fornleifastofnun Íslands árið 1998 á Hellunum en ekki lýst sérstaklega í þeirri skráningu.

Síðan var vegurinn skráður árið 2002 í Hrauntungu, árið 2003 í Hellisskarði og aftur á Hellunum árið 2006. Árið 2006 skráði Fornleifafræðistofan einnig veginn, í Hellisskarði og á Hellunum. Hluti vegarins í Hellisskarði var skráður undir númeri 51 með leiðinni Milli hrauns og hlíðar 019 og hluti vegarins sem sést á Hellunum var skráður undir númeri 4 með gömlu leiðinni yfir Hellurnar 005.

Árið 2008 skráði Fornleifavernd ríkisins veginn og voru þá skráðir og mældir upp þeir hlutar leiðarinnar sem sjást í Hrauntungu og á Hellunum, undir númeri 354. Við endurskoðun skráningar 2024 var vegbúturinn í Hellisskarði mældur upp af loftmynd.

Í lok árs 2024 maldi Fornleifastofnun Íslands upp þann hluta leiðarinnar sem sést í Hrauntungu.

Vegurinn hefur ekki verið skráður á vettvangi vestan Kolviðarhóls og eru vörður sem Jón Svanþórsson lýsir því ekki staðsettar hér.

Vegurinn liggur um mosavaxið hraunlendi.

Skráning Fornleifastofnunar Íslands í Hrauntungu vegna deiliskipulags í Hveragerði haustið 2002: Eiríksvegur/Eiríksbrú er víða enn mjög greinilegur. Vegurinn sést undan núverandi þjóðvegi og liggur, þráðbeinn til ASA yfir um allt hið væntanlega íbúðarhverfi. Hann er upphlaðinn og beinn og sést greinilega þvert yfir allt það svæði sem nú er skipulagt fyrir íbúðarhúsabyggð. Innan skipulagssvæðisins (þ.e. innan girðingar sem afmarkar svæðið) er vegurinn um 400 m langur. Suðvestan við svæðið sést vegurinn áfram til ASA á um 200 m kafla (en 100 m ASA við girðingu er vegurinn þó ógreinilegur á 10 m kafla þar sem hann liggur niður af hæðinni þar sem Hrauntunga er). Vegurinn er



Eiríksvegur 007, skammt austan við þjóðveg 1, horft til VNV.

upphlaðinn, víðast 0,2 m á hæð en mest 0,5 m. Hann er víða 4 m á breidd en þar sem hrúnið hefur úr honum er hann allt að 6 m á breidd. Vegurinn er nú algróinn mosa. í Hrauntungu liggur Eiríksvegur tvisvar á tveimur stöðum yfir eldri götuna (065) sem liggur niður brekkuna frá Þjóðvegi til ASA á svipuðum slóðum. Hann liggur yfir hana vestast á svæðinu þar sem girðing afmarkar svæðið og aftur um 55 m aust-suð-austar. 6-7 m langt skarð er í Eiríksveg þar sem bíslóði liggur í átt að íbúðarhúsi í Hrauntungu.

Skráning Fornleifastofnunar Íslands í Hellisskarði 2003: Fast sunnan í akveginum hefur verið raðað kantsteinum úr sandsteini á 16 m lengju (SA-NV). Steinarnir eru nokkuð stórir, frá 0,3 – 0,6 m á lengd. Er þetta hleðslan sem Magnús Grímsson nefnir í Landnámi Ingólfs og giskar á að sé úr vegi Eiríks frá Grjóta c. 1880. Undan steinum nær suðurendanum stendur þó plastrifrildi.

Skráning Fornleifastofnunar Íslands á Hellunum haustið 2006: Leifar sjást af Eiríksvegi austast á svonefndum Hellum. Þetta er upphlaðinn vegarbútur, rúmlega 10 m langur og 4-5 m breiður. Hann er lágur, víðast ekki nema 0,1-0,2 m. Girðing, sem liggur yfir Hellur frá austri til vesturs, er á vegarbrúninni að hluta. Ekki fundust leifar af Eiríksbrú annarsstaðar á svæðinu.

Lýsing Fornleifafræðistofunnar á Hellunum 2006: „Þennan upphlaðna veg má sjá leifarnar af vestarlega, skömmu áður en komið er að Hellisskarði [...] og austur af Biskupsvörðunni hjá Helliskofanum [024]. Aðeins er um stuttann kafla að ræða (um 50 m) og ekki er hægt að sjá þessa götu annarsstaðar á Hellisgötunni.“

Lýsing Fornleifafræðistofunnar í Hellisskarði 2006: „Þar sem gatan er varðveitt er hún 3 - 4 m breið. Í skarðinu efst er hún hlaðinn upp [...]. Gatan er mjög víða eydd vegna vegagerðar og annarra framkvæmda á svæðinu í kring um virkjanasvæðið við Hellisskarðið.“

Lýsing Fornleifaverndar 2008: „Vegurinn var víða upphlaðinn og þúkkaður með grjóti, um 2-3 m breiður.“

Þegar farið var á vettvang í árslok 2024 var búið að grafa burt eystri hluta leiðarinnar innan úttekarsvæðisins sem þá var til athugunar, vestan við byggðina í Hveragerði. Á loftmynd Loftmynda ehf sem tekin var fyrr sama ár, er vegurinn sem greinilegur er á svæðinu um 662 m á lengd, en sá hluti sem hægt var að mæla upp á vettvangi var um 334 m.



Eiríksvegur 007, horft til ANA. Í bakgrunni sést hvar nýlega var búið að raska veginum í lok árs 2024.

Greinilegar leifar vegarins eru um 3,5-5 m á breidd, nokkuð tekin að falla saman og renna út til hliðanna. Austan úttektarsvæðis 2024 er vegurinn horfinn undir íbúðabyggð sem reist var um 2002. Á elstu aðgengilegu loftmynd af svæðinu, frá 1954 má rekja veginn u.þ.b. að þeim stað þar sem nú stendur íbúðarhús við Heiðmörk 26, um 695 m lengra en hann er greinilegur á loftmynd 2024.

Hættumat: stórhætta vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Hellisheiði,1; Austantórur II, 131-2; Útivist 6(1980), 82-86; Landnám Ingólfs 2 (1985), 88-89. Fyrsta vegagerðin, 5-6; Orri Vésteinsson 1998, 19-20; Elín Ósk Hreiðarsdóttir 2002, 17-18; Birna Lárusdóttir 2006, 26-27; Bjarni F. Einarsson 2006, nr. 4:1, 51:1; Kristinn Magnússon 2008, 30; Loftmyndir ehf

ÁR-721:061 vegur leið 391426 390829

Nýr vegur var lagður um Hellisheiði 1894-95: „Við nýlagningu vegarins austur lét Sigurður [Thoroddsen landsverkfræðingur] færa veginn frá hinu bratta og óvagnfæra Hellisskarði, og sveigði veginn suður fyrir Reykjavell um Hveradali. Hellisheiðarvegurinn, sem lagður var á þessum árum var, að undirstöðu til, að mestu leyti, utan nokkurra styttri kafla, svo sem í Smiðjulaut, sá hinn sami og var þjóðvegur allt fram til hausts 1972, er hraðbraut með bundnu slitlagi var tekin í notkun litlu norðar. / Sigurður mældi fyrir veginum upp Kamba og varð nú að miða við dráttargetu hesta, enda voru 18 „hárnálarbeygjur,“ á þeirri löngu brekku og breyting mikil frá vegi Eiríks frá Grjóta. [...]. Kambavegur var lagður 1894 og sama ár var byrjað á Hellisheiðarveginum og lokið við hann árið eftir,“ segir í grein Magnúsar Grímssonar í Landnámi Ingólfs. Vegurinn er merktur sem varðaður vagnvegur á Herforingjaráðskort frá 1909.

Vegur þessi var endurbættur og notaður allt til 1972 og sést hann enn á nokkrum stöðum þó víðast hafi hann horfið undir yngri vegi. Hann hefur verið skráður á vettvangi á tveimur þeirra. Vegurinn var fyrst skráður á vettvangi af Fornleifastofnun Íslands árið 2002 við Hrauntungu í Hveragerði og síðan árið 2005 í Smiðjulaut á Hellisheiði. Árið 2006 var vegbúturinn í Smiðjulaut skráður þrisvar, af Fornleifastofnun Íslands, Fornleifafræðistofunni og Skriðuklaustursrannsóknunum. *Hluti vegarins í Hveragerði var aftur heimsóttur af Fornleifastofnun Íslands í lok árs 2024.*

Í skráningu Fornleifafræðistofunnar hlaut vegurinn númerið 56:1 og var þar nefndur Lágaskarðsvegur, en það er heiti á annarri leið, sjá 015. Í skráningu Skriðuklaustursrannsókna var vegurinn skráður undir númerinu ÁR-721:066. Við endurskoðun skráningar haustið 2024 var vegurinn mældur upp af loftmynd innan áhrifasvæðis Hellisheiðarvirkjunar og fundust þá leifar af veginum á tveimur svæðum að auki, um 200 m vestur af túngarði Kolviðarhóls 008

og norðaustur af Hverahlíð, um 630 m suðvestur af þeim stað þar sem neyðarskýli LHS stóð við Þjóðveg 1.

Vegurinn liggur um mosavaxið hraunlendi.

Skráning Fornleifastofnunar Íslands í Hrauntungu haustið 2002: Vegurinn liggur til ASA sunnan við Hrauntungu þar sem nú er áætluð íbúðarhúsabyggð og er enn notaður að hluta. Hann er malarvegur, notaður og endurbættur í um 80 ár áður en sá Þjóðvegur sem nú er notaður var lagður.

Skráning Fornleifastofnunar Íslands í Smiðjulaut 2005: Vegurinn er skammt suður af núverandi Þjóðvegi. Hann er að stofni til frá 1894-57 og upphlaðinn á köflum.



Hluti vegar 061 sem hefur verið endurbættur, horft til ANA.

Skráning Fornleifastofnunar Íslands í Smiðjulaut 2006: Lítið sést nú eftir af upphaflega veginum, enda hefur yngri Þjóðvegur verið lagður á sama vegarstæði á 20. öld. Þó sést dágóður bútur í svonefndri Smiðjulaut sem er sunnan núverandi Þjóðvegar, um 2 km austan við Hveradali. Ástæða þess að gamli vegurinn er varðveittur á þessum slóðum er sennilega sú að lautin hefur verið snjóþung og vegurinn því fljótlega fluttur upp á norðurbrún hennar en sá gamli fengið að vera óáreittur í lautinni. Einnig eru leifar af veginum austar, einkum í Kömbum, en voru ekki kortlagðar á vettvangi, enda langt utan áhrifasvæðis framkvæmda.

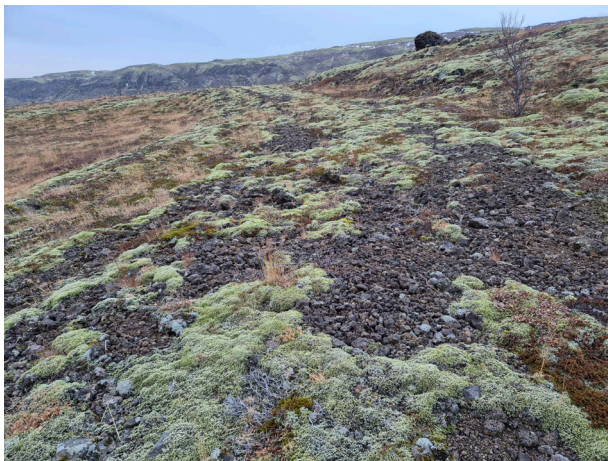
Lýsing Fornleifafræðistofunnar 2006: „Um 4 m breiður. Hann er upphlaðinn þar sem hann var skoðaður í Hverahlíðinni, vestan við hugsanlegt áhrifasvæði háspennulínunnar. Víðast hvar hefur yngri vegur verið lagður ofan í þennan veg, en á stöku stað er hann þó óspilltur.“

Lýsing Skriðuklaustursrannsóknna 2006: „Þessi vegur liggur undir Hverahlíð og niður Hveradalabrekku. Vegurinn liggur um 50 m fjarlægð frá Þjóðvegi 1 þegar nálgast tekur Hveradalabrekkuna. Vegurinn er greinilegur þegar kort er skoðað.“

Af loftmyndum í safni Loftmynda ehf að dæma er gamli vegurinn greinilegur vestan við Kolviðarhól á um 137 m löngum kafla og liggur hann út frá Hamragilsvegi til norðurs að vatnsleiðslu frá Hellisheiðarvirkjun. Í Smiðjulaut sést vegurinn á loftmynd á um 420 m löngum kafla og liggur hann þar í sveig VSV-ANA út frá núverandi Þjóðvegi að öðrum malarvegi sem liggur út frá Þjóðveginum. Loks sjást tveir vegarbútar norðaustur af Hverahlíð. Þeir liggja báðir út frá malarvegi, yngri og beinni útgaflu af leiðinni. Vestari búturinn er um

200 m á lengd og liggur í sveig norðan við yngri veginn. Hinn búturinn er um 210 m austar. Hann er um 150 m á lengd og liggur í sveig sunnan við yngri veginn.

Lýsing 2024: Vegbúturinn í Hrauntungu var mældur upp á um 875 m kafla, frá Þjóðvegi 1 til austurs að lóð Kjarrheiðar 14 og er hann á þeim kafla um 2,5-6,5 m breiður. Fyrri lýsing stendur að mestu, en við má bæta að um 125 m austan við Þjóðveg 1 sést eldri útgáfa af veginum, beygja sem „sléttad“ hefur verið úr. Eldri vegkaflinn er alls um 178 m á lengd og um 4 m á breidd, lítillaga upphlaðinn en mun óskýrari og grónari en yngri útgáfa leiðarinnar. Hann liggur til norðausturs út frá yngri veginum en svegir svo til SSA og sameinast honum aftur, um 125 m austar.



Eldri útgáfa vegar 061, horft til norðvesturs.

Hættumat: stórhætta vegna framkvæmda

Heimildir: Landnám Ingólfs 2(1985), 93; Hkort 37 SV; Hkort 37 SA; Elín Ósk Hreiðarsdóttir 2002, 18; Oddgeir Hansson 2005, 4; Birna Lárusdóttir 2006, 21-22, 31; Bjarni F. Einarsson 2006, nr. 56:1; Dagný Arnarsdóttir & Ragnheiður Gló Gylfadóttir 2006, 25

ÁR-721:065 gata leið

391666 390965

„Fyrir austan [...] Bæjarþorpsjarðir, en vestan Varmá, liggur almenningavegur yfir fjallgarðinn á Suðurnes og í Kjalarnesþing, fyrst upp á Kamba [...], síðan vestur yfir Hellisheiði, hvör að austanverðu hefur mikla mosa, með mjög litlu grasi, allt þar til Þrívörður heita og heiðin sjálf meinast mið vera, en hennar vestri partur er víða með sléttum hellum af hraungrjóti, án gatna, nema þær hestanna járn hafa gjört og auðsjáanlegt er, þeim athuga. Þessar sléttu hellur ná allt vestur að Biskupsvörðu [04]. Fleiri vörður eru og við veginn til leiðarvísis.“ segir í Lýsingu Ölvershrepps frá 1703 [í Sýslu- og sóknarlýsingum]. Þar segir ennfremur í lýsingu frá 1840: „Hellirsheiði er [...] vel rudd [...] Á Hellirsheiði eru yfir 100 vörður; er sá fjallvegur helst tíðkaður á vetrum.”

„Hinn forni vegur yfir fjallgarðinn milli Ölfuss og Mosfellssveitar lá af Kambabrún sjónhending í skarðið milli vesturenda Skarðshlíðar og norðurenda Reykjafells. Lá vegurinn þar niður af Hellisheiði um Hellisskarð, yfir Bolavelli, vestur með Húsmúla, niðuri Norðurvelli með norðurbrún Svínahrauns hjá Lyklafelli, og var þá komið í byggð hjá Helliskoti í Mosfellssveit.

Á þessari löngu leið voru sama sem engar vörður. Austast á Hellisheiði voru vörðubrot og önnur vörðubrot vestast á heiðinni.“ segir í Sögu Kolviðarhóls.

„Vegir hafa legið yfir Hellisheiði frá ómunatíð. Gata lá upp Kamba, yfir Hurðará og í stefnu á Gíga ofan við Hellisskarð. Í klöppum á þeirri leið eru víða djúpar götur, gengnar á liðnum öldum. Síðar var lagður upphlaðinn vegur, kenndur við Eirík í Grijóta, sömu leið (sjá ÁR-721:007),“ segir í örnefnaskrá.

Leiðin og vörður við hana voru friðlýstar árið 1971. Hér undir númerinu 065 er aðeins skráður sá hluti leiðarinnar sem liggur neðan Kambanna, austan Hellisheiðar. Sá hluti leiðarinnar sem liggur yfir heiðina og vörður þar við eru skráðar undir númerinu 005. Gamla gatan er vel merkjanleg á köflum uppi á heiðinni og er sérstaklega greinileg í Hrauntungu. Á þessum slóðum sést gatan fyrst ASA við þjóðveginn og til austurs ofarlega í Hrauntungu.

Leiðin var fyrst skráð á þessum slóðum árið 2002 af Fornleifastofnun Íslands. Fornleifavernd ríkisins skráði leiðina árið 2008 en þá var hluti hennar neðan heiðar aðeins mældur af loftmynd. *Staðurinn var aftur heimsóttur af Fornleifastofnun Íslands árið 2024.*

Gatan liggur um mosavaxið hraunlendi.

Lýsing 2002, vegna fyrirhugaðrar íbúðabyggðar í Hrauntungu: Í námunda við Hrauntungu er gatan merkjanleg skammt ASA við þjóðveg. Hún



Leið 065 þar sem hún kemur undan þjóðvegi 1, horft til norðvesturs.

liggur undir Eiríksveg (007) um það bil þar sem vesturhlið girðingar sem afmarkar áætlað íbúðahúsahverfi í Hrauntungu er. Þar liggur gatan til suðvesturs en beygir svo til norðvesturs og liggur aftur undir Eiríksveg skammt suðaustar (um 100 m löng á þessum kafla). Því næst liggur gatan til austurs í um 90 m þar til hún er rofin af heimreið eina íbúðarhússins í Hrauntungu. Gatan er greinileg austan heimreiðar á um 10 m kafla en er þá rofin aftur (um 3 m breitt rof) þar sem runnabeð sem afmarkar lóð liggur norður-suður. Austan við lóðina má aftur greina götuna á um 90 m kafla að steiptum grunni. Á þessum kafla er leiðin fremur greinileg og sveigir fram hjá litlum hól (að norðan) sem er í hraunlendinu á þessum slóðum. Við grunninn hverfur gatan enn, en er aftur greinileg 20-30 m austar, austan við malarslóða sem liggur norður-suður austan við grunninn. Gatan liggur svo í 230-250 m til austurs en krókur er á henni um miðbikið (þ.e. um 130 m austan við malarslóða). Leiðin er sérstaklega greinileg á þessum slóðum, dýpt hennar er þar 1,5 m og breidd milli brúna hennar

3-4 m (þó breidd götunnar í botninn sé einungis 2 m). Gatan hefur verið rofin á nokkrum stöðum innan væntanlegs íbúðarhúsasvæðis í Hrauntungu en nær yfir allt svæðið og er víðast mjög greinileg. Hún fjarar út utan við (austan) við svæðið.

Þegar leiðin var skoðuð árið 2024 hafði henni verið raskað innan lóðar íbúðarhússins, Hrauntungu 18, en að öðru leyti stendur eldri lýsing. Leiðin var mæld upp á alls um 680 m kafla, frá Þjóðvegi og til vesturs þar til hún hverfur undir yngri veg sem liggur áfram á svipuðum slóðum og gamla leiðin lá áður.



Leið 065, horft til ANA.

Hættumat: stórhætta vegna framkvæmda

Heimildir: SSÁ, 237-38, 205; SK, 1; Ö-Hellisheiði,1; Austantórur II, 131-2, 148; Friðlýsingaskrá, 62; Kristinn Magnússon 2008, 26-29

V. Samantekt um skráðar minjar

Innan skipulagssvæðisins eru þrjár þekktar fornleifar, ein gata og tveir vegir, allt mismunandi útfærslur af þeim leiðum sem fólk fór yfir Hellisheiði á öldum áður. Þær eru allar vel greinilegar, en yfirlit um skráðar minjar og ástand þeirra má sjá í töflu 1. Deiliskipulagsreiturinn skiptist í tvennt, og er nyrðri reiturinn um 17,9 ha en sá syðri um 1,2 ha. Allar leiðirnar þjár liggja um nyrðri reitinn og eru engar þekktar fornleifar innan syðri reitsins.

Tafla 1: Skráðar fornleifar og ástand þeirra.

Samtala	Sérheiti	Tegund	Hlutverk	Ástand
ÁR-721:007	Eiríksbrú	vegur	leið	hleðslur standa grónar
ÁR-721:061		vegur	leið	hleðslur standa grónar
ÁR-721:065		gata	leið	sést til

Leið ÁR-721:065 er elst leiðanna þriggja, og er hún djúp gata sem mótuð hefur verið af hófum hesta og fótum manna í gegnum aldirnar. Leiðin var friðlýst árið 1971³ og nýtur því meiri friðhelgi en hinar leiðirnar tvær, 100 m frá ystu mörkum í stað 15 m. Eiríksbrú eða Eiríksvegur ÁR-721:007 er leifar fyrstu eiginlegu vegagerðar á svæðinu, lagður um 1879. Sá vegur var hins vegar aldrei vagnfær og var því annar vegur ÁR-721:061 lagður yfir heiðina 1894-95.⁴ Vegur 061 var endurbættur og notaður allt þar til núverandi þjóðvegur var lagður, en á köflum má þó sjá upprunalega gerð hans.

Allar leiðirnar þjár voru metnar í stórhættu vegna framkvæmda. Við gerð hættumats er það metið hvort hætta gæti stöðjað að fornleifum ef ekki sé gripið til sérstakra ráðstafana. Í meirihluta tilfella er hættan hvorki talin óhjákvæmileg né óyfistíganleg en hættumatinu er fyrst og fremst ætlað að vekja athygli á því að fyrirhugaðar framkvæmdir ógni umræddum minjastað. Verði tekið tillit til staðsetningar minja við hönnun á mannvirkjum innan skipulagssvæðisins ætti að mestu að vera hægt að forða þeim frá raski. Framkvæmdir á skipulagssvæðinu höfðu þó þegar raskað u.þ.b. helmingi Eiríksbrúar ÁR-721:007 innan svæðisins þegar skráning fór fram og var því aðeins hægt að mæla upp og skrá hluta leiðarinnar á vettvangi. Hinn helmingur leiðarinnar var teiknaður upp af loftmynd Loftmynda ehf sem tekin var í júlí 2024.

Í samræmi við ákvörðun Minjastofnunar Íslands var skipulagssvæðið ekki þaulgengið

³ Friðlýsingaskrá, 62.

⁴ Landnám Ingólfs 2(1985), 88-89, 93.

í leit að fornleifum og er því mikilvægt að ítreka að mögulegt er að fleiri minjar kunni að leynast innan þess. Skyldu áður óþekktar fornleifar koma í ljós, hvort sem um er að ræða minjar sem greinilegar eru á yfirborði eða minjar sem finnast við jarðrask, skal hafa samband við Minjastofnun Íslands og gera viðvart um fundinn. Í tilvikum þar sem óhjákvæmilegt reynist að raska fornminjum vegna framkvæmda er það hlutverk Minjastofnunar Íslands að skera úr um hvort og með hvaða skilmálum fornleifar megi víkja við slíkar aðstæður.

Heimildir

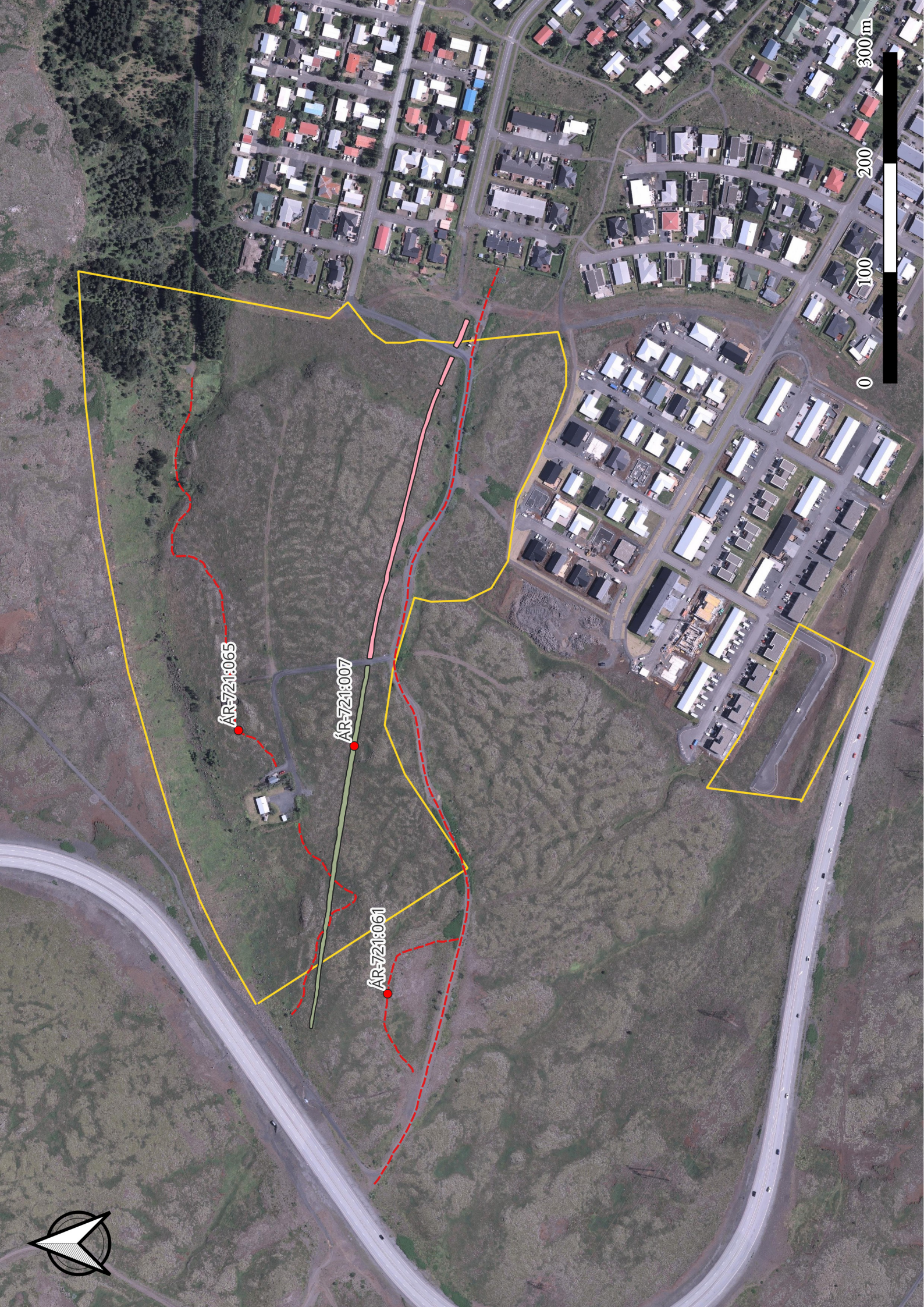
- Austantórur II:** Jón Pálsson. 1946. Austantórur II. Reykjavík: Víkingsútgáfan.
- Birna Lárusdóttir. 2006. *Fornleifakönnun vegna virkjanaáforma við Hverahlíð og á Ölkelduhálssvæði*. FS327-06261. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Bjarni F. Einarsson. 2006. *Fornleifaskráning vegna mats á umhverfisáhrifum háspennulína frá Ölkelduhálsi og Kolviðarhóli í Árnessýslu að Geithálsi og Straumsvík í Gullbringusýslu*. [Án útgáfustaðar]: Fornleifafræðistofan.
- Dagný Arnarsdóttir & Ragnheiður Gló Gylfadóttir. 2006. *Fornleifakönnun – vegna fyrirhugaðrar breikkunar Suðurlandsvegar frá Hafravatni að Hveragerði*. Sérverkefni 2. Reykjavík: Skriðuklaustursrannóknir.
- Elín Ósk Hreiðarsdóttir. 2002. *Fornleifaskráning í Hveragerði*. FS187-00172. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Fasteignamat 1916 - 1918 - Undirmat; Árnessýsla I. Þjóðskjalasafn Íslands.
- Friðlýsingaskrá:** *Skrá um friðlýstar fornleifar*. 1990. Reykjavík: Fornleifavernd.
- Fyrsta vegagerðin:** Jón Svanþórsson. [Án ártals]. „Fyrsta vegagerðin frá Reykjavík að Kolviðarhóli.“ *Ferðafélag Íslands*. Sótt af: <https://www.fi.is/static/files/gongur/fyrsti-vagna-og-bilvegurinn/fyrsti-vagna-og-bilvegurinn-fra-reykjavik-austur-ad-kolvidarholi..pdf>
- Hkort:** Dönsku herforingjaráðskortin. 1905-1915. Landsbókasafn Íslands.
- JJ:** J. Johnsen. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn: S. Trier.
- Kristinn Magnússon. 2008. *Hengill og umhverfi. Fornleifaskráning*. 2008:9. [Án útgáfustaðar]: Fornleifavernd ríkisins.
- Landnám Ingólfs 2 (1985):** Magnús Grímsson. „Um vegagerð og hestvagnaferðir á Suðvesturlandi. *Landnám Ingólfs: Nýtt safn til sögu þess* 2, bls. 88-104.
- Loftmyndasjá LMÍ:** Landmælingar Íslands. 1945-2000. Loftmyndasjá. Sótt af: <https://loftmyndasja.gis.is/>.
- Loftmyndir ehf:** Loftmyndir ehf. 1996-2024. Tímaflakk. Sótt af: <https://www.map.is/>.
- Oddgeir Hansson. 2005. *Greinargerð um fornleifar á áhrifasvæði Hellisheiðarvirkjunar Stóra-Skarðsmýrarfjall, Ölkelduháls, Hverahlíð*. Reykjavík: Fornleifastofnun Íslands.
- Orri Vésteinsson. 1998. *Fornleifar á afrétti Ölfushrepps*. FS064-97013. Reykjavík: Árbæjarsafn & Fornleifastofnun Íslands.
- SB III: Sunnlenskar byggðir III. Vesturhluti Árnessýslu.** 1983. Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson (ritstjórar). Selfossi: Búnaðarsamband Suðurlands.
- SK:** Skúli Helgason. 1959. *Saga Kolviðarhóls*. Selfossi: Prentsmiðja Suðurlands.
- SSÁ: Árnessýsla. Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843 og lýsing Ölfushrepps anno 1703 eftir Hálfðán Jónsson.** 1979. Reykjavík: Sögufélag.
- Útivist 6(1980):** Þórður Jóhannsson: „Þjóðleiðir um Ölfus og Hellisheiði.“ 1980. *Útivist* 6, bls. 75-90.
- Ö-Hellisheiði:** Hellisheiði. 1968. Eiríkur Einarsson skráði. Örnefnasafn Stofnunar Árna Magnússonar í íslenskum fræðum.

Viðauki I: Hnitaskrá ISN93

Samtala	X (A)	Y (N)
ÁR-721:007	391651	390860
ÁR-721:061	391426	390829
ÁR-721:065	391666	390965

Viðauki II: Minjakort

Kort á næstu síðu er unnið ofan á loftmynd frá Loftmyndum ehf.



0 100 200 300 m